

<https://doi.org/10.15804/ppk.2024.02.11>
2024, nr 2 (78), ss. 12

Data akceptacji: 28.03.2024

Data publikacji: 30.04.2024

Cytowanie

CHICAGO: D. Kuna, Potencjalna ofiara naruszeń praw człowieka na tle systemu ochrony Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2024, nr 2, s. 149–160, <https://doi.org/10.15804/ppk.2024.02.11>

APA: Kuna, D. (2024), Potencjalna ofiara naruszeń praw człowieka na tle systemu ochrony Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 2, s. 149–160, <https://doi.org/10.15804/ppk.2024.02.11>

Dominika Kuna

ORCID ID: 0000-0002-6668-9811

Uniwersytet SWPS w Warszawie

E-mail: dkuna@swps.edu.pl

Potencjalna ofiara naruszeń praw człowieka na tle systemu ochrony Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Słowa kluczowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka, prawa człowieka, ofiara, Trybunał Konstytucyjny, Europejska Konwencja Praw Człowieka, potencjalna ofiara

Keywords: human rights, victim, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, potential victim

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji potencjalnej ofiary naruszeń praw i wolności Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz skutków dopuszczalności tych skarg w perspektywie katalogu praw podstawowych. W pracy scharakteryzowane zostały warunki dopuszczalności skargi, zwłaszcza nadanie statusu ofiary. Coraz częściej wpływają skargi obywateli, którym nadaje się status potencjalnych ofiar naruszeń praw człowieka. Grupa skarżących jest traktowany jako ofiara, mimo że naruszenie dotyczy na przykład całego społeczeństwa. Kwalifikacja skarżących jako ofiary naruszeń praw człowieka może zostać potraktowane jako tworzenie prawa europejskiej ochrony praw człowieka. Rolą Trybunału jest między innymi sto-

sowanie tzw. ‘push’ and ‘pull’ factors, które mogą nie tylko skutecznie przyczyniać się do realizacji zasad funkcjonowania ETPC. W artykule poruszono również problem założeń doktryny *living instrument* oraz interpretacji prawa wiążącej się obecnie z aktywną działalnością sędziów (*judge-made law*). Koncepcja potencjalnej ofiary naruszeń praw człowieka to nowa instytucja, stanowiąca szansę na postulowaną rozbudowę katalogu praw podstawowych.

Abstract

Potential Victim of Human Rights Violations on the Background of the Protection System of the European Convention on Human Rights

The article’s purpose is to present the concept of a potential victim of violations of the rights and freedoms of the European Convention on Human Rights. A group of complainants is treated as a victim, even though the violation affects society. The qualification of complainants as victims of human rights violations can be treated as the creation of European human rights law. The role of the Court is to apply the so-called ‘push’ and ‘pull’ factors, which cannot only effectively contribute to the implementation of the principles of the ECtHR. The article addresses the problem of the assumptions of the living instrument doctrine and the interpretation of the law currently associated with the active activity of judges (*judge-made law*). The concept of the potential victim of human rights violations represents an opportunity for the postulated expansion of the catalog of fundamental rights.

✱

I. Wprowadzenie

Europejski Trybunał Praw Człowieka¹ jest sądem międzynarodowym powołanym do wnoszenia skarg, które przedmiotowo odnoszą się do naruszeń praw zagwarantowanych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka² lub protokołach dodatkowych. EKPC nadaje prymat prawom i wolnościom

¹ Dalej: ETPC.

² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 Nr 61 poz. 284), dalej: EKPC.

zapisanym w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej³. Obywatele, którzy twierdzą, że prawa EKPC w stosunku do nich zostały naruszone, mają prawo wnieść skargę do ETPC, która jest wyrazem niezgody na działania lub zaniechania państwa, które zobowiązane są do zachowania umożliwiającego obywatelom skuteczne korzystanie z mechanizmów ochrony praw podstawowych.

W ostatnich latach do ETPC wpływają skargi obywateli, którym nadaje się status potencjalnych ofiar naruszeń praw człowieka. Na ich kanwie powstaje nowa instytucja, która wpływa na optykę europejskiej ochrony praw człowieka.

Stąd też, zasadne jest postawienie pytania w jaki sposób może wpłynąć pojawienie się nowej koncepcji potencjalnej ofiary naruszeń praw człowieka na rozwój katalogu praw człowieka. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie koncepcji potencjalnej ofiary naruszeń praw i wolności EKPC oraz skutków dopuszczalności tych skarg w perspektywie katalogu praw podstawowych. Analizie poddana została literatura przedmiotu oraz relewantne dla opisywanego tematu orzecznictwo ETPC. Przedstawiono warunki dopuszczalności skargi oraz potencjalności ofiary naruszeń praw podstawowych, które wskazane zostały również na tle wniesionych do ETPC skarg. Konkluzje badań pozwalają na sformułowanie wniosków dotyczących zmieniającej się koncepcji ofiary naruszeń praw człowieka w świetle EKPC.

II. Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Warunki dopuszczalności

Badanie poprzedzające uwzględnienie skargi polega na przeprowadzeniu analizy w oparciu o zakres właściwości⁴ *ratione materiae*, *ratione loci*, *ratione temporis* oraz *ratione personae*. Skuteczność skargi będzie zależec od tego, czy jej przedmiotem jest naruszenie prawa gwarantowanego przez regulacje

³ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 19.

⁴ P. Ośko, *Właściwość ratione temporis [w:] Kryteria dopuszczalności skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Poradnik praktyczny*, red. M. Lubiszewski, Olsztyn 2020, s. 30–39. <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17968/Kryteria%20dopuszczalności%20skargi%20do%20ETPC.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (13.01.2024).

EKPC⁵ w ramach jurysdykcji państwa lub na kontrolowanym przez nie terytorium⁶, w czasie po ratyfikacji przez dane państwo EKPC⁷ oraz czy skarżący ma prawo do jej wniesienia. Obecnie, rola tego organu jest subsydiarna. To zadaniem Państwa Strony jest zapewnienie należytej ochrony praw jednostek. Skargę do ETPC może wnieść państwo (skarga międzypaństwowa), osoba fizyczna, organizacja pozarządowa lub grupa jednostek (skarga indywidualna), która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez państwo lub podmiot działającą na rzecz państwa. Ze względu na podjętą w niniejszej pracy problematykę, rozważania będą skoncentrowane na aspektach dotyczących skargi indywidualnej.

Na gruncie EKPC pojęcie „ofiara” przyjmuje znaczenie autonomiczne⁸, nie jest związane ze znaczeniem występującym w prawie krajowym. EKPC rozumie je jako podmiot, który został rzeczywiście pokrzywdzony – w sposób pośredni lub bezpośredni⁹ – działaniem lub zaniechaniem państwa (*actual victim*¹⁰). Warunkiem dopuszczalności skargi indywidualnej jest wystąpienie „znaczącego uszczerbku”¹¹, który należy do grupy kryteriów meryto-

⁵ Decyzja z 13 marca 2018 r., Dobrowolski i inni p. Polsce, skarga nr 45651/11, § 25 in fine.

⁶ Jurysdykcja jest warunkiem koniecznym, by pociągnąć państwo do odpowiedzialności za naruszenie prawa jednostki, np. wyrok ETPC z 8 lipca 2004 r., Ilaşcu i inni p. Mołdawii i Rosji, skarga nr 48787/99, § 311.

⁷ ETPC działa na zasadach ogólnych prawa międzynarodowego, zatem braku mocy wstecznej traktatów. np. wyrok ETPC (Wielkiej Izby) z 6 marca 2006 r., Blečić p. Chorwacji, skarga nr 59532/00, § 70.

⁸ Zob. więcej: J. Gerards, J. Fleuren, *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case law. A comparative analysis*, Antwerp 2014, s. 39–40.

⁹ W pewnych okolicznościach mogą to być również krewni lub osoby najbliższe faktycznie poszkodowanego na skutek naruszeń, np. decyzja ETPC z 8 marca 2005 r., Fairfield p. Wielkiej Brytanii, skarga nr 24790/04.

¹⁰ Rozważane jest wyrządzenie szkody lub potencjalne zetknięcie się z negatywnymi skutkami działań lub zaniechań państwa, np. decyzja ETPC z 29 czerwca 2010 r., Caron i inni p. Francji, skarga nr 48629/08.

¹¹ Kryterium to zostało wprowadzone w 2010 r. Protokołem nr 14 do EKPC. Zob. szerzej: A.H. E. Morawa, *The European Court of Human Rights' Rejection of Petitions where the Applicant Has Not Suffered a Significant Disadvantage: A Discussion of Desirable and Undesirable Efforts to Safeguard the Operability of the Court*, „Journal of Transnational Legal Issues” December 2012, vol. 1, iss. 1, s. 6; L. Caflisch, *The Reform of the European Court of*

rycznych¹². Warunek ten normuje działania ETPC, dając mu możliwość podejmowania właściwej inicjatywy we wszystkich sprawach lub dopuszczając jedynie sprawy wymagające analizy¹³. Choć sformułowanie przyjęte w art. 35 ust. 3 lit. b EKPC reguluje odrzucenie skargi w przypadku braku wykazania przez skarżącego „znaczącego uszczerbku”, ETPC ma możliwość dopuszczenia skargi ze względu na znaczenie przedmiotu skargi dla poszanowania praw człowieka¹⁴.

III. Podmiot skargi jako potencjalna ofiara naruszeń praw człowieka

W świetle EKPC przynależność do jednej z kategorii podmiotów skarżących wymaga wskazania dowodów¹⁵ umożliwiających nadanie statusu ofiary. Skarga może być również wniesiona przez osobę inną niż ofiara: organizację pozarządową¹⁶ lub grupę jednostek¹⁷. Mimo skarg grupowych naruszenie

Human Rights: Protocol no. 14 and Beyond, „Human Rights Law Review” 2006, vol. 6, s. 414; A. Płoszka, *Reforma mechanizmu kontrolnego Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* [w:] *Stosunki międzynarodowe we współczesnym świecie: regiony i problem*, red. M. Grabowski, Kraków 2011, s. 143–144.

¹² Zob. Ł. Mirocha, „Znaczący uszczerbek” w kontekście art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności na tle innych merytorycznych kryteriów dopuszczalności skargi indywidualnej, „Palestra” 2017, nr 6, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/6-2017/artykul/znaczący-uszczerbek-w-kontekście-art.-9-konwencji-o-ochronie-praw-człowieka-i-podstawowych-wolności-na-tle-innych-merytorycznych-kryteriów-dopuszczalności-skargi-indywidualnej> (16.07.2023).

¹³ A. Czubik, *Przesłanka „znaczącego uszczerbku” – nowy warunek dopuszczalności skargi indywidualnej w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy* [w:] *Dylematy strategiczne XXI wieku: księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Michałowi Chorośnickiemu z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. R. Kłosowicz, B. Szlachta, J.J. Węc, Kraków, 2013, s. 23–37.

¹⁴ Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Strasbourg 13.05.2004, pkt 11, <https://rm.coe.int/16800d380f> (16.07.2023).

¹⁵ Dowody te muszą być niezwykle wiarygodne i solidne. Nie mogą stanowić jedynie przypuszczeń naruszeń praw i wolności zagwarantowanych w EKPC.

¹⁶ Zob. Ch. Tomuschat, *Human Rights. Between Idealism and Realism*, Oxford 2008, s. 265–291.

¹⁷ Należy zaznaczyć, że „grupa jednostek” nie jest pojęciem tożsamym z występującym w Kodeksie postępowania cywilnego współuczestnictwem (art. 72). Zob. więcej: M. Lubi-

prawa lub wolności nie może mieć charakteru ogólnego. Wynika to z wspomnianego już koniecznego związku między ofiarą a znaczącym uszczerbkiem. Jego wystąpienie musi dotyczyć całej grupy osób. W przeciwnym razie, dopuszczenie skargi ogólnej skutkowałoby ze strony państwa zarzutem *actio popularis*, której EKPC nie przewiduje¹⁸. Powodem jej nieuwzględnienia jest fakt, że powództwo obywatelskie ETPC uznaje za nieskuteczną formę oskarżenia ze względu na brak interesu osoby go wnoszącego¹⁹. Nie jest wystraszające nawet występowanie jednocześnie interesu publicznego oraz prywatnego²⁰.

ETPC jest uprawniony do tego, aby dopuścić skargę, w której podniesiono zarzut zagrożenia ze względu na obowiązujące prawo²¹. Nie oznacza to badania in *abstracto* zgodności prawa krajowego z Konwencją²². Podejmując próbę określenia desygnatu „potencjalności” można spróbować sformułować określenie, że jest to „wysoce prawdopodobna szkoda”, którą podmiot skarżący zostanie dotknięty w wyniku działania lub zaniechania państwa. Niezależnie od rodzaju lub rozmiaru szkody, ETPC przyjmował, że skarżącemu należy przyznać status potencjalnej ofiary²³. Taki status został przyznany nawet w sytuacji, w której skarżący nie był w stanie ustalić, że ustawodawstwo, na które się skarżył, zostało faktycznie zastosowane wobec niego ze względu na tajny charakter środków²⁴. Konieczne jest przedstawienie rozsądnych i przekonujących dowodów, samo podejrzenie lub przypuszczenie jest niewystarczające²⁵.

szewski, *op.cit.*, s. 25 i n., wyrok ETPC z 13 listopada 2007 r., D.H. i inni p. Czechom, skarga nr 57325/00.

¹⁸ M. Lubiszewski, *op.cit.*, s. 40 i n. Zob. wyrok ETPC z 17 lipca 2014 r., Centre for Legal Resources and Campeanu p. Rumunii, skarga nr 47848/08.

¹⁹ M. Nowicki, *op.cit.*, s. 135 i n.

²⁰ *Ibidem*; decyzja ETPC z 26 czerwca 2001 r., Saniewski p. Polsce, skarga nr 40319/98.

²¹ Na przykład decyzja ETPC z 6 marca 1985 r., Komisja Times Newspapers Ltd. i inni p. Wielkiej Brytanii, skarga nr 10243/83.

²² M. Nowicki, *op.cit.*, s. 137 i n.

²³ Na przykład wyrok ETPC z 24 lutego 1983 r., Dudgeon p. Wielkiej Brytanii, skarga nr 7525/76, wyrok Wielkiej Izby ETPC z 4 grudnia 2015 r., Zakharov p. Rosji, skarga nr 47143/06.

²⁴ Wyrok ETPC z 22 września 1993 r., Klass i inni p. Niemcom, skarga nr 5029/71.

²⁵ Decyzja ETPC z 19 października 2021 r., Shortall i inni p. Irlandii, skarga nr 50272/18.

IV. Potencjalna ofiara naruszeń praw człowieka w orzecznictwie ETPC

Problem podmiotowości skarg składanych do ETPC jest szczególnie widoczny na tle skarg składanych przeciwko Polsce²⁶. Skarżący twierdzili, że są potencjalnymi ofiarami naruszenia art. 8 EKPC w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. Po analizie skarg, ETPC wskazał, że skarżące nie przedstawiły żadnych dowodów medycznych na poparcie swoich twierdzeń odnoszących się do cierpienia na schorzenia, które rzekomo powodowały wyższe ryzyko wad rozwojowych płodu²⁷ czy też potwierdzenia zdiagnozowania jakiegokolwiek nieprawidłowości, stanu zdrowia lub potencjalnego zwiększonego ryzyka wad rozwojowych płodu²⁸. Zmiany wprowadzone wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego mogą mieć jedynie hipotetyczne konsekwencje dla sytuacji osobistej skarżących. Ta jednak wydaje się zbyt odległa i abstrakcyjna²⁹. To uzasadnienie odwołuje się do skarg, w których wskazywano jedynie na stwierdzeniu obaw, ryzyka braku odpowiedniej opieki medycznej oraz składzie Trybunału Konstytucyjnego wpłynęły na odmowną kwalifikację skarżących jako potencjalnych ofiar naruszeń wskazywanych przepisów EKPC.

14 grudnia 2023 r. w sprawie M.L. p. Polsce³⁰ ETPC wydał przełomowy wyrok. W skardze ponownie podniesione zostało naruszenie art. 3 oraz art. 8 EKPC. Po wysłuchaniu argumentów stron, ETPC nie podzielił stanowiska rządu polskiego. W orzeczeniu Trybunał przypomniał raz jeszcze, że art. 34 EKPC nie dopuszcza skarg *in abstracto* ani *actio popularis*³¹. Jak trafnie zauważył ETPC skarżąca skarżyła się na ingerencję w jej życie prywatne, inaczej niż skarżący w sprawie A.M. i inni p. Polsce, którzy skarżyli się na ryzyko przyszłego naruszenia ich praw.

²⁶ Miało to miejsce po zaostrzeniu ustawy antyaborcyjnej. Wówczas kobiety, które uważały, że szpitale naruszyły ich prawa, składały skargi do ETPC wskazując naruszenie art. 3 oraz art. 8 EKPC. Procedurę zainicjowała m.in. Fundacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny; wyrok ETPC z 14 grudnia 2023 r. w sprawie M.L. p. Polsce, skarga nr 40119/21, decyzja ETPC z 16 maja 2023 r., w sprawie A.M. i inni p. Polsce, skarga 4188/21.

²⁷ Sprawa A.M. i inni p. Polsce, skargi 4957/21 i 6217/21.

²⁸ Sprawa A.M. i inni p. Polsce, skargi nr 4188/21 i 5876/21.

²⁹ Decyzja ETPC z 16 maja 2023 r., w sprawie A.M. i inni p. Polsce, skarga 4188/21.

³⁰ Wyrok ETPC z 14 grudnia 2023 r., M.L. p. Polsce, skarga nr 40119/21.

³¹ Wyrok ETPC z 17 lipca 2014 r., Centre for Legal Resources w imieniu Câmpeanu p. Rumunii [GC], skarga nr. 47848/08, § 101.

W sprawie Pietrzak p. Polsce i Bychawska-Siniarska p. Polsce³² skarga była wynikiem postępującej niebezpiecznej przemocy polskich służb³³. Zarzucono, że niekontrolowana inwigilacja narusza jego prawo do prywatności, prawa i wolności jego klientów³⁴. Skarżący podnieśli, że należą do grupy osób „niewidzialnej przemocy”³⁵. Przepisy polskiego prawa nie dają osobom podejrzewającym o bycie inwigilowanym jakiegokolwiek możliwości ochrony³⁶.

Udokumentowanie naruszenia praw człowieka, a konkretniej sposobu ich przedstawienia, wskazując na globalne działanie prawa krajowego, to podstawa uznania skargi przez ETPC. Sposób postępowania sądu międzynarodowego w stosunku do skarżących podmiotów może odślonić sporne kwestie związane szczególnie z napięciem między sądami krajowymi a uprawnieniem Trybunału³⁷ oraz zasadności dopuszczania niektórych skarg pod względem kryteriów formalnych. Rolą ETPC jest między innymi stosowanie tzw. *‘push’ and ‘pull’ factors*³⁸, które mogą nie tylko skutecznie przyczyniać się do realizacji zasad funkcjonowania ETPC, ale także stanowić tło analizy orzecznic-

³² Pietrzak p. Polsce, skarga nr 72038/17 i Bychowska-Siniarska p. Polsce, skarga nr 25237/18. W tej sprawie w 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich Adam Bodnar złożył opinię tzw. przyjaciela sądu (*amicus curiae*), <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/etpc-uprawnienia-polskich-sluzb-specjalnych-opinia-rpo-rozprawa> (10.08.2023).

³³ Na podstawie ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2023 poz. 171) oraz ustawy z 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. 2016 poz. 904).

³⁴ Na podobne narażenia swojej działalności wskazują także aktywiści, w szczególności dziennikarze oraz obrońcy praw człowieka.

³⁵ Sformułowanie użyte przez Wojciecha Klickiego z Fundacji Panoptykon w wywiadzie dla Cyberdefence24: <https://cyberdefence24.pl/polityka-i-prawo/europejski-trybunal-praw-czlowieka-zajmie-sie-inwigilacja-w-polsce> (9.08.2023).

³⁶ Obowiązek informowania osób, które były poddane inwigilacji po zamknięciu sprawy jest konieczny do zapewnienia nienadużywania uprawnień przez służby. Zob. szerzej informacje na stronie Provanacy International: <https://privacyinternational.org/taxonomy/term/771> (13.01.2024). Podczas rozprawy argumentacja została wzmocniona o przywołanie stanowiska TSUE w dwóch podobnych sprawach z 2022 r.

³⁷ O relacji ETPC oraz sądów krajowych zob. więcej: J. Gerards, *Foundations and Rationales for Procedural Review by Supranational Courts Deciding Fundamental Rights Cases* [w:] *Procedural Review in European Fundamental Rights Cases*, red. J. Gerards, E. Brems, Cambridge 2017, s. 52–62.

³⁸ Oznaczają one czynniki związane z działalnością ETPC, mające na celu wsparcie państw w różnych obszarach, ale też kontrolowanie i nadzorowanie ich zobowiązań.

twą. W sprawach zarówno z zakresu niekontrolowanej inwigilacji, ale także prawa aborcyjnego, ETPC potwierdził autonomiczną³⁹ interpretację pojęć.

V. Zmieniająca się wizja ochrony praw człowieka

Zważywszy na wciąż aktualne założenia *living instrument doctrine*⁴⁰, EKPC nie może stanowić jedynie aktu obejmującego zbiór praw podstawowych. W przeciwnym wypadku nastąpi jej iluzoryczne wykonywanie i nieskuteczność ochrony praw gwarantowanych w EKPC⁴¹. Uwzględnianie roszczeń potencjalnych ofiar naruszeń praw człowieka stanowi przykład weryfikacji funkcjonowania systemu europejskiej ochrony. Realizacja funkcjonowania systemu ochrony są możliwe przy właściwym systemie instytucjonalnym wykonywania orzeczeń ETPC⁴².

Ochrona praw człowieka uległa znacznemu osłabnięciu, co powoduje zauważalne konsekwencje dla całego mechanizmu dochodzenia praw zagwarantowanych w EKPC⁴³. Obywatele dostrzegają potrzebę rewizji katalogu praw podstawowych oraz wzmocnienia państw w tym obszarze. Interpretacja prawa wiąże się obecnie z aktywną działalnością sędziów (*judge-made law*). To działanie sędziów postrzegane jako zjawisko sądowego tworzenia prawa wynika z trybu interpretacji EKPC czy też podejścia do jej konstrukcji. Wskazuje się także na między innymi istnienie jurysdykcji międzypaństwowej i doktrynę autonomicznego znaczenia. Tworzenie prawa przez sądy jest utrudnione również przez doktrynę subsydiarności, zasadę marginesu oceny i doktrynę czwartej instancji. W rezultacie występuje więcej czynników wspierających proces stanowie-

³⁹ O autonomiczności używanej w stosowanej interpretacji ETPC zob. więcej: J. Gerards, *Foundations and Rationales for Procedural Review by Supranational Courts Deciding Fundamental Rights Cases* [w:] *Procedural Review in European Fundamental Rights Cases*, red. J. Gerards..., s. 39–40.

⁴⁰ A. Wiśniewski, *The European Court of Human Rights. Between judicial activism and passivism*, Gdańsk 2016, s. 73 i n.

⁴¹ M. Nowicki, *op.cit.*, s. 139. Na przykład wyrok ETPC z 27 kwietnia 2004 r., Loizidou p. Turcji, skarga nr 62543/00, § 37.

⁴² A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018, s. 29.

⁴³ *Ibidem*.

nia prawa przez sądy nad tymi, które go utrudniają⁴⁴. Zmiany w otaczającym świecie powodują, że prawo musi być nieustannie aktualizowane⁴⁵, co wymaga od sędziów coraz częściej elastycznego podejścia. Poszerzenie możliwości stanowienia prawa przez sędziów i ich sprawczości w orzecznictwie stało się przyczyną stosowania EKPC w sprawach dotyczących praw podstawowych spoza katalogu dokumentu, czego przykładem mogą być działania na rzecz ochrony klimatu⁴⁶. W świetle tej sprawy, koncepcja potencjalnej ofiary naruszeń praw człowieka będzie miała znaczenie prawotwórcze oraz aktywizujące społeczeństwo do podejmowania inicjatywy. „Znaczący uszczerbek”, którego już teraz doświadczają obywatele państw pozwanych (w tym również skarżący) stanowi dopiero pierwszy etap na drodze szkód grożących całej populacji. Skarga wniesiona przez młodych Portugalczyków podobna jest do przedstawionych spraw polskich pod względem zmieniającej się optyki ochrony praw podstawowych poprzez poszerzenie katalogu podmiotów, których prawa mogą być naruszone, jeśli Państwa nie będą realizowały swoich obowiązków.

VI. Podsumowanie

Christian Tomuschat stwierdza, że prawa człowieka to proces, który nie może zostać sfinalizowany dla wszystkich raz na zawsze w pewnym momencie⁴⁷.

⁴⁴ W duchu paremii *tempora mutantur, nos et mutamur in illis* i założenia doktryny *living instrument*. na temat aktywizmu sędziowskiego zob. więcej: M. Bošnjak, K. Zajac, *Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR*, „Human Rights Law Review” 2023, vol. 23 (3), <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngad015> (18.07.2023).

⁴⁵ „Human rights do not operate in a vacuum. They are never to be interpreted and applied divorced from our common human reality”, R. Spano, *Over-Reaching or Under-Achieving? The Trajectory of the Case Law in the European Court of Human Rights*, University of Leuven, Louvain Faculty of Law 12.03.2022 r. https://echr.coe.int/Documents/Speech_20220312_Spano_Leuven_University_ENG.pdf (19.07.2023).

⁴⁶ Przykładem takiego działania może być złożona we wrześniu 2020 r. przez młodych Portugalczyków skarga przeciwko głównym emitentom gazów cieplarnianych w Europie. Pierwsza rozprawa przed ETPC odbyła się 27 września 2023 r. Wśród państw pozwanych jest również Polska. Zob. także <https://www.amnesty.org.pl/przelomowa-rozprawa-etpcw-sprawie-skargi-mloдых-ludzi> (17.10.2023).

⁴⁷ „As indicated by its name, human rights protection is a process which cannot be finalized once and for all at some point in time”, Ch. Tomuschat, *op.cit.*, s. 387.

Realizacja praw i wolności człowieka zagwarantowanych w EKPC jest zobowiązaniem państw, a ich przestrzeganie warunkiem przyzwoitości instytucji politycznych. Prawa człowieka wyznaczają granice pluralizmu między obywatelami, co podnosi ich rangę i znaczenie w porządku prawa zarówno krajowego jak i międzynarodowego⁴⁸. Wyznaczają priorytety, które wpływają na wszystkie obszary polityki.

Działania potencjalnych ofiar naruszeń praw człowieka stają się narzędziami społeczeństwa do tego, by ochrona praw jednostki była coraz bardziej efektywna. Są to akty działania w interesie publicznym, które mają przeciwdziałać pogłębianiu się szkód dla danego społeczeństwa w sytuacji utrzymania się aktualnego stanu prawnego.

Koncepcja potencjalnej ofiary naruszeń praw człowieka to nowa instytucja, która stanowi szansę na postulowaną rozbudowę katalogu praw podstawowych. *De lege ferenda* za zasadne należy uznać wnikliwe analizowanie spraw, których skarżący mogą otrzymać status potencjalnych ofiar naruszeń praw człowieka. Poszerzenie grupy podmiotów wpłynie znacząco na cały system europejskiej ochrony.

Literatura

- Barry B., *Theories of Justice: A Treatise on Social Justice*, vol. 1, Berkeley, Los Angeles 1989.
- Beitz Ch., *Political Theory and International Relations*, New Jersey 1979.
- Bendel J., *Litigating the Environment Process and Procedure Before International Courts and Tribunals*, Cheltenham, Massachusetts 2023.
- Bodnar A., *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018.
- Bošnjak M., Zajac K., *Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR*, „Human Rights Law Review” 2023, vol. 23 (3), <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngad015>.
- Boyle A., *Human rights or environmental rights? A reassessment*, „Fordham Environmental Law Review”, Edinburgh 2007, vol. 18 (3).
- Cafilisch L., *The Reform of the European Court of Human Rights: Protocol no. 14 and Beyond*, „Human Rights Law Review” 2006, vol. 6.

⁴⁸ Zob. więcej: B. Barry, *Theories of Justice*, Berkeley, Los Angeles 1989; Ch. Beitz, *Political Theory and International Relations*, New Jersey 1979.

- Czubik A., *Przesłanka „znaczącego uszczerbku” – nowy warunek dopuszczalności skargi indywidualnej w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy* [w:] *Dylematy strategiczne XXI wieku: księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Michałowi Chorośnickiemu z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. R. Kłosowicz, B. Szlachta, J.J. Węc, Kraków 2013.
- Domańska M., *Grupa jednostek jako podmiot poszukujący ochrony w postępowaniu przed ETPC. Koncepcja ochrony praw grup wrażliwych*, „*Studia Prawnicze*” 2019, nr 1.
- Gerards J., *Foundations and Rationales for Procedural Review by Supranational Courts Deciding Fundamental Rights Cases* [w:] *Procedural Review in European Fundamental Rights Cases*, red. J. Gerards, E. Brems, Cambridge 2017.
- Gerards J., Fleuren J., *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case law. A comparative analysis*, Antwerp 2014.
- Gronowska B., „Znaczący uszczerbek” na interesach pokrzywdzonego jako warunek dopuszczalności skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – dostępność a skuteczność ochrony praw jednostki, „*Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego*” 2015, nr 6.
- Lubiszewski M., *Kryteria dopuszczalności skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Poradnik praktyczny*, Olsztyn 2020.
- Mirocha Ł., „Znaczący uszczerbek” w kontekście art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności na tle innych merytorycznych kryteriów dopuszczalności skargi indywidualnej, „*Palestra*” 2017, nr 6.
- Morawa A., *The European Court of Human Rights’ Rejection of Petitions where the Applicant Has Not Suffered a Significant Disadvantage: A Discussion of Desirable and Undesirable Efforts to Safeguard the Operability of the Court*, „*Journal of Transnational Legal Issues*” 2012, vol. 1 (1).
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021.
- Płoszka A., *Reforma mechanizmu kontrolnego Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* [w:] *Stosunki międzynarodowe we współczesnym świecie: regiony i problemy*, red. M. Grabowski, Kraków 2021.
- Sørensen M., *Do the rights set forth in the European Convention on Human Rights in 1950 have the same significance in 1975?* [w:] *Proceedings in the International Colloquy on the European Convention on Human Rights*, red. International Colloquy about the European Convention on Human Rights, Europarat Generalsekretariat, International Colloquy About the European Convention on Human Rights, Strasbourg 1976.
- Tomuschat Ch., *Human Rights. Between Idealism and Realism. Second Edition*. Oxford 2008.
- Wiśniewski A., *The European Court of Human Rights. Between judicial activism and Passivism*, Gdańsk 2016.
- Zięba-Załucka H., *System ochrony praw człowieka w RP*, Rzeszów 2015.